

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА БУДІВНИЦТВА ОПТОВИХ РИНКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ У 2010-2012 РОКАХ

Проаналізовано ефективність державної підтримки та регулювання функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні. Досліджено функції оптових ринків сільськогосподарської продукції, які дають змогу оптовим структурам присутнім на них, ефективно діяти в умовах сучасного конкурентного середовища. Розглянуто позитивні тенденції розвитку та діяльності ринків і охарактеризовано фактори впливу на їх функціонування.

Ключові слова: оптовий ринок, сільськогосподарська продукція, інвестор, регулювання, функції

Kuzmenkov O.

STATE SUPPORT OF CONSTRUCTING WHOLESALE MARKETS OF AGRICULTURAL PRODUCE IN 2010-2012

Effectiveness of state support and regulation of wholesale markets of agricultural produce in Ukraine is analyzed. Functions of wholesale markets of agricultural produce that enable wholesale structures present in them to operate effectively in current competitive environment are investigated. Positive trends in the development and operation of markets are considered and impacts on their functioning are characterized.

Keywords: wholesale market, agricultural produce, investor, regulation, functions

Вступ. На сьогоднішній день пріоритетом розвитку економіки з боку держави повинен стати розвиток елементів ринкової інфраструктури, їх реформування відповідно до світових стандартів, оновлення правової та технічної бази для забезпечення ефективності їх функціонування.

За сучасних умов економічного розвитку України впливає необхідність підтримки центральними та місцевими органами виконавчої влади розбудови і розвитку інфраструктури аграрного ринку, насамперед, регіональних оптових ринків сільськогосподарської продукції (далі – ОРСП), сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів і розробка та впровадження комплексного плану заходів щодо законодавчого, інституційного й організаційного забезпечення розвитку ефективної оптової торгівлі на внутрішньому ринку.

Аналіз досліджень і публікацій. За сучасних умов створення системи безперебійного та ефективного просування продовольчих товарів і сільськогосподарської продукції від товаровиробника до споживача, перехід нецивілізованих та неформальних ринків сільськогосподарської продукції до організованих і крупних – одна з важливих складових державної політики у агропромисловій сфері. Питаннями розвитку та діяльності оптових ринків сільськогосподарської діяльності у своїх працях частково досліджували: О. В. Алейнікова [9], В. Андрійчук, В. В. Апопій [10], П. О. Куцик [11], М. Я. Вірт [11], І. Лукінов, Н. А. Ринденко, В. Точилін, О. М. Федорчук [12], С. В. Шерстюк [13] та ін. Враховуючи результати та не применшуючи значення вже проведених досліджень, необхідно акцентувати увагу на проблемних питаннях,

які не знайшли свого вирішення, а саме потребують подальшого наукового дослідження особливості ефективності державної підтримки і державного регулювання розвитку та діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Державна підтримка та регулювання функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції. Нагальною потребою сьогодні є необхідність систематизації законодавчих норм, що регулюють діяльність оптових ринків сільськогосподарської продукції. Так, 3 червня 2009 року Постановою Кабінету Міністрів України № 592 була затверджена Державна цільова програма створення оптових ринків сільськогосподарської продукції [1]. Постанова втратила чинність на підставі Постанови Кабінету Міністрів України № 704 від 22.06.2011 р. [2], на виконання Національного плану дій на 2011 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”, затвердженого Указом Президента України від 27 квітня 2011 р. № 504/2011 [3]. Отже, дія Постанови Кабінету Міністрів України № 592 частково охоплює зазначений період дослідження.

Наказом Голови Контрольно-ревізійного управління України від 15.12.2005 р. № 444 було затверджено Методичні рекомендації щодо проведення органами державної контрольно-ревізійної служби аудиту ефективності виконання бюджетної програми [4]. Документом встановлено, що метою аудиту ефективності є здійснення оцінки досягнення запланованих показників (продукту, ефективності, якості), виявлення проблем у виконанні бюджетної програми та розробка пропозицій щодо підвищення

ефективності використання ресурсів держави. Основними завданнями є оцінка ефективності виконання бюджетних програм шляхом порівняння звітних даних щодо виконання програми (виконання результативних показників) із заданими параметрами, у тому числі зазначеними в паспорті бюджетної програми, порівняння рівня досягнутих показників з рівнем їх фінансування.

Виходячи із норм зазначених документів, проаналізуємо ефективність підтримки державою будівництва оптових ринків сільськогосподарської продукції у 2010-2012 роках через механізми Державної цільової програми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції. Програмою передбачалося, що її виконання дасть змогу: 1) створити 25 оптових ринків сільськогосподарської продукції; 2) сформувати сучасну мережу ринків; 3) забезпечити товаровиробникам належні умови для продажу власної сільськогосподарської продукції на оптових ринках; 4) сприяти зниженню рівня споживчої інфляції; 5) збільшити обсяг виробництва плодоовочевої продукції; 6) створити близько 3 тис. робочих місць.

В сучасних умовах реально працюють лише декілька ОРСП і не на повну потужність. Завдання щодо створення 25 ОРСП не виконано. За винятком ОРСП “Шувар” (Львів), формування якого розпочалося задовго до прийняття зазначеної програми, та частково ринку “Столичний”. Більшість об’єктів, що отримали статус ОРСП, перебувають у стані будівництва чи планування. Тобто, говорити про сформовану мережу ОРСП немає підстав.

У багатьох країнах в основу діяльності оптових ринків закладався мережевий принцип через одну управлінську структуру, або через достатньо жорсткі механізми державного регулювання.

В Україні державне регулювання ОРСП є формально “абсолютно” ліберальним. Водночас, відсутня структура (державна чи недержавна), яка б здійснювала координацію діяльності ОРСП. Об’єднати ОРСП в мережу могла б Асоціація оптових ринків сільськогосподарської продукції України. Але фактична відсутність ринків не дає підстав говорити про їх вплив в межах країни на рівень споживчої інфляції. Водночас, локальний вплив діючого ринку “Шувар” на ціноутворення є відчутним. За оцінками окремих експертів гуртові ринки в Києві та Львові дали змогу знизити ціни поблизу місць, де вони розташовані, на 6-12% [6].

Як зазначалося у Державній цільовій програмі створення оптових ринків сільськогосподарської продукції, завдання і заходи з виконання Програми полягають у: 1) розробленні проектів нормативно-правових актів з питань діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції; 2) створенні мережі оптових ринків, зокрема за рахунок коштів державного бюджету у сумі 1200 млн. грн; 3) сприянні створенню об’єднання оптових ринків та їх подальшій інтеграції у міжнародні організації оптових ринків. Прогнозований обсяг коштів для виконання Програми становить 4 млрд. грн, у тому числі 1,2 млрд. грн за рахунок державного бюджету, решта – інші джерела (табл. 1).

Таблиця 1

Джерела та прогнози обсяги фінансування оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні у 2009-2013 роках

Джерела фінансування	Обсяги фінансування, млн. грн	Обсяги фінансування за роками, млн. грн				
		2009	2010	2011	2012	2013
Державний бюджет	1200		250	283	316	351
Інші джерела	2800	50	350	600	800	1000
Всього	4000	50	600	883	1116	1351

Примітка. Складено за даними джерел [1, 2, 3]

У широкому розмінні мережа – це об’єднання однорідних предметів ... людей, яке приносить правила поведінки всередині (між її членами) і ззовні мережі (до одиниці мережі або до сукупності), вимагає правил використання одиниць мережі та всієї мережі; однорідність членів мережі дає можливість оперувати кожним з них однобічним чином; об’єднання — дає можливість оперувати мережею як одним цільним об’єктом [5]. Мережі можуть бути членами загальнішої мережі, утворюючи таким чином ієрархію.

Сьогодні в Україні ОРСП створюються різними суб’єктами, часто з неоднозначним розумінням місці ОРСП. Відповідно вони стають різними як за стратегічними, так і тактичними цілями. Сукупність таких ОРСП не можна сприймати як систему, тобто, мережу.

У рамках реалізації програми в Україні у 2009 році була проведена реорганізація львівського ринку “Шувар” для отримання ним статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції, у 2011 році було створено два оптові ринки сільгосппродукції: “Столичний” (м. Київ) і “Господар” (м. Донецьк). У 2012 році було завершено будівництво ще п’яти ринків сільгосппродукції в Одесі, Запоріжжі, Херсоні, Харкові та Чернігові. Наприкінці 2013 р. в м. Маріуполь відкрилася перша черга нового оптового ринку сільгосппродукції “Азовський”. На його будівництво було виділено 27 млн. грн з держбюджету, площа якого становитиме 10 га.

Статус оптового ринку сільгосппродукції надано 11 юридичним особам, зокрема, у Львівській області – “Шувар”, Київській – “Столичний”, Запо-

різькій – “Січовий”, Одеській – “Гектар”, Донецькій – “Господар”, Харківській – “Лелека”, Рівненській – “Шелен”, Херсонській, Луганській, Миколаївській областях і в Маріуполі – “Азовський”.

Наразі триває будівництво ОРСП “Гектар” в Одеській, “Січовий” у Запорізькій, “Азовський” у Маріуполі. А після завершення будівництва всіх ОРСП їх сумарна площа становитиме понад 400 га [7].

Однак на практиці кошти з державного бюджету виділялися далеко не в повному обсязі та неритмічно, що гальмувало й гальмує процес формування мережі ОРСП, зменшувало їхню привабливість для недержавних інвесторів. Практично не виділялися кошти з місцевих бюджетів. Так, за весь 2012 рік на розвиток і підтримку ОРСП було виділено 248 млн. грн, а всього за термін дії державної програми у розвиток ОРСП інвестовано 774 млн. грн [7].

Отже, Державну цільову програму створення оптових ринків сільськогосподарської продукції як механізм підтримки державою будівництва оптових ринків сільськогосподарської продукції не можна назвати ефективною.

Фактори, що впливають на розвиток та функціонування ОРСП.

Існуючі ОРСП виконують такі функції: 1) забезпечення облаштованого місця зустрічі продавців і покупців за доступну оплату; 3) формування інформації про тенденції та стан ринку; 4) групування продовольчих товарів із різноманітних джерел виробництва; 5) забезпечення формування великих партій стандартизованого товару; 6) надання послуг із складування, зберігання та доставки товару до дрібнооптових і роздрібних торговельних точок; 7) забезпечення контролю якості та безпеки продукції.

За сучасних умов розвитку внутрішньої торгівлі позитивними є тенденції щодо діяльності ОРСП, серед яких:

обрані оптимальні земельні ділянки з точки зору комунікації (вибір місця розташування у відповідності до принципів побудови ринків у світі);

доступ на оптовий ринок у період його експлуатації (нічні та ранкові години) зручний для продавців і покупців;

розмір ділянки дає можливість поетапного розвитку в найближчі роки;

на ОРСП у Львові, Києві, Донецьку, Запоріжжі було використано типовий проект критих торгових павільйонів, що знижує вартість проектування та будівництва;

земельні ділянки забезпечені достатніми потужностями в електроенергії, газопостачанні, водопостачанні та водовідведенні, зборі дощової води;

забезпечено фінансування для будівництва першої фази проектів;

інвестиції отримали підтримку держави (хоча не в повній мірі).

Незважаючи на ці позитивні тенденції, аналіз вказує на те, що ці ринки не працюють на прогнозовану потужність. Це може бути зумовлено: а) занадто оптимістичними припущеннями, не зас-

нованими на досвіді аналогічних проектів в інших країнах Європи; б) помилками на етапі проектування; в) можливо, занадто оптимістичними фінансовими прогнозами.

Також відчутний вплив на розвиток і функціонування ОРСП мають такі фактори:

по-перше, прийнятий принцип, що в одному і тому ж місці відбувається оптова та роздрібна торгівля. Ще кілька років тому, за часів розвитку концепції оптових сільськогосподарських ринків українською стороною, багато міжнародних експертів застерігали від наслідків такого рішення. Однак перевагу було надано, найбільш ймовірно, отриманню швидкої фінансової віддачі від інвестицій. Світовим Союзом оптових ринків (WUWM) [8] проводиться чітке розмежування оптових і роздрібних ринків, визначаючи їх рівно важливим для забезпечення соціально-економічних та політичних пріоритетів регіонів і країни, та представляючи інтереси обох типів об'єктів;

по-друге, проект оптових овочевих і квіткових павільйонів, а саме планування внутрішнього простору торгових залів не враховує майбутньої тенденції концентрації оптової торгівлі. Крім цього, проектування торгових залів, засноване на стандартних універсальних рішеннях, могло б дати можливість для використання приміщень на інші цілі (оренда логістичними компаніями, складські приміщення та ін.) за умови труднощів із заповненням торгових залів орендарями. Таким чином, оптовики могли б уникнути фінансових втрат, оскільки доходи від оренди логістично-дистрибуційними фірмами покрили б доходи, які планувалось одержати від орендарів. На жаль, існуюча структура торгових залів не відповідає цим умовам;

по-третє, новостворені оптові ринки не одержали підтримки від влади щодо перенесення оптової торгівлі з несанкціонованих для цього місць (дослідження свідчать, що у м. Києві поряд з ринком “Столичний” продовжує відбуватись оптова торгівля у житловому масиві на Троєщині). Місцева влада, державна санітарно-епідеміологічна служба, ветеринарна інспекція та інші органи не впливають належним чином на суб'єктів, що здійснюють торгівлю у несанкціонованих для цього місцях;

по-четверте, проекти для торгівлі м'ясною та рибною продукцією не відображають специфіку продажу даного товару. Приміщення таких об'єктів повинне бути спроектоване таким чином, що оператор пропонує орендарям об'єкт і поверхні, а орендар або оператор за кошти орендаря адаптує приміщення до відповідних потреб продажу даної продукції. Це впливає з того факту, що, наприклад, при оптовій торгівлі рибною, оптовик продаватиме оптові партії риби мороженої, свіжої, копченої, продукти рибної переробки та ін. Кожен з цих продуктів має специфічні вимоги у сфері торгівлі та складування;

по-п'яте, орендні ставки та експлуатаційні витрати на ОРСП за сучасних умов надто високі і не можуть конкурувати зі ставками та витратами, які потенційні орендарі платять в інших місцях;

по-шосте, інвестори оптових ринків використовують комерційні кредити з високими процентними ставками для реалізації інвестиційних проектів. Фінансування зі сторони держави відбувається непослідовно та не у повному обсязі. Це вимагає від інвестора пошуку нових шляхів продовження інвестування інфраструктурного об'єкту;

по-сьоме, не зацікавлені інвестиційними проектами крупні логістичні та оптові підприємства, які б могли на території оптових ринків будувати власні об'єкти. Така можливість у значній мірі прискорила б повернення коштів інвестиційних коштів.

Виправлення цих недоліків створить умови для прискореного розвитку ОРСП, які являтимуть собою сукупність функціонально і організаційно взаємопов'язаних об'єктів торгівлі й надання послуг, зосереджених у всіх регіонах України зі спільним органом управління, що дозволить збільшити оптовий продаж сільськогосподарської продукції, зменшити ризики потенційних інвесторів, ліквідувати "тіньову" економічну діяльність на ринках, перевести неорганізовану торгівлю у цивілізоване русло.

Висновки. Однією із актуальних проблем будівництва та розвитку оптових ринків сільськогосподарської продукції є неналежна державна підтримка та регуляторна політика. Створення та розвиток ОРСП повинен здійснюватись через регуляторну політику як у сфері торгівлі, так і сфері АПК на державному, міжрегіональному та регіональному рівнях.

Відсутність продуманої, науковообґрунтованої державної політики та належної державної підтримки будівництва і розвитку ОРСП не сприяла становленню цілісної системи цих ринків, як важливої сфери формування та стабілізації споживчого ринку і ринку сільськогосподарської продукції, координаційної ланки в системі міжгалузевих і регіональних зв'язків. Тому необхідним підґрунтям будівництва та розвитку ОРСП є розширення можливостей і функцій держави у сфері оптової торгівлі, здійснення дієвого контролю за дотриманням законодавчих і нормативних документів у сфері товарного обігу, надання фінансової підтримки для забезпечення пришвидшеного створення нових ОРСП.

СПИСОК ВИКОРИСТАННЯ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Державної цільової програми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції : Постанова КМУ від 3 червня 2009 р. № 592 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/562-2009-%D0%BF>.

2. Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм : Постанова КМУ від 22 червня 2011 р. № 704 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/704-2011-%D0%BF>.

3. Про Національний план дій на 2011 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.president.gov.ua/documents/13492.html.

4. Про вдосконалення проведення аудиту ефективності виконання бюджетних програм : наказ Голови Контрольно-ревізійного управління України від 15.12.2005 р. № 444 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.9597.2.

5. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.

6. Електронний ресурс. – Режим доступу : http://gazeta.ua/articles/business/_gurtovi-rinki-dalozmoguzniziti-cini-na-6-12-minagropolitiki/447914.

7. Інформаційно-аналітичний бюлетень Кабінету Міністрів України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.info-kmu.com.ua/2013-12-20-000000pm/article/17428998.html>

8. World Union of Wholesale Markets : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wuwm.org/pages/newsletter.aspx>.

9. Алейнікова О. В. Система оптових ринків сільськогосподарської продукції: необхідність державного регулювання / О. В. Алейнікова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=178>

10. Апопій В. В. Внутрішня торгівля та АПК України: ефективність взаємодії [Текст] : монографія / В. В. Апопій. — Львів : Вид-во ЛКА, 2007. — 368 с.

11. Куцук П. О. Організаційно-економічний механізм функціонування оптової торгівлі в ринковому середовищі [Текст] : монографія / П. О. Куцук, М. Я. Вірт. — Львів : Вид-во ЛКА, 2011. - 320 с.

12. Федорчук О. М. Щодо функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції / О. М. Федорчук // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — 2008. - № 2. — С. 70-75.

13. Шерстюк С. В. Оптові ринки сільськогосподарської продукції / С. В. Шерстюк // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/.../334.pdf.